

2007: Vrijheid, grondrechten en veiligheid

Vrijheid maak je met elkaar is het thema annex motto dat het Nationaal Comité 4 en 5 mei in de beleidsperiode 2006-2010 hanteert. Het is even waar als veelomvattend; er zitten veel kanten en aspecten aan. Daarom wil het Nationaal Comité elk jaar een bepaalde invalshoek en een specifiek aspect van vrijheid belichten. Bij het herdenken en vieren in 2006 ging het over *Vrijheid en verscheidenheid*, en het komende jaar kiezen we voor *Vrijheid, grondrechten en veiligheid*.

Het is nu zo'n 65 jaren geleden dat Franklin D. Roosevelt krachtig pleitte voor het herstel van democratische waarden en vrijheden "everywhere in the world". Hij formuleerde toen zijn vier essentiële vrijheden (Four Freedoms) van de mens, waaronder de "Freedom from Fear" (vrijwaring van angst). Een veilig bestaan is een levensvoorwaarde voor mensen. Zonder veiligheid ook geen vrijheid.

Vrijheid, grondrechten en veiligheid is dus een hecht stel begrippen, dat elkaar in evenwicht houdt. Dat blijkt telkens opnieuw als er een publiek debat ontstaat over overheidsmaatregelen die gericht zijn op het beter waarborgen van de veiligheid van samenleving en burger. Of het nou gaat om maatregelen tegen (voetbal)vandalisme of om bescherming tegen geweld of aanslagen, burgers maken zich dan zorgen over hun vrijheid en het grondrecht om te gaan en staan waar ze willen.

De luide roep om meer veiligheid vindt zijn echo in de mogelijke inperking van grondrechten die onze vrijheid waarborgen (recht op privacy, vrije meningsuiting, gelijke behandeling e.d.).

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei is er niet om een standpunt in te nemen in het actuele debat. Wél wil het de verhouding tussen vrijheid, grondrechten en veiligheid plaatsen in de Nederlandse (historische) context van oorlog en onderdrukking - dus van onvrijheid, geschonden grondrechten en onveiligheid - om de actuele situatie goed te kunnen duiden. Maar ook om de discussie over het onderwerp te stimuleren, door onder meer de dilemma's bloot te leggen die onze vrijheid betreffen. In die zin is deze notitie te beschouwen als handreiking aan iedereen die rondom herdenking en viering op een of andere manier (debatten, lezingen en dergelijke) aandacht wil besteden aan het motto *Vrijheid maak je met elkaar* en de invalshoek voor 2007.

Veiligheid; een afbakening

'Veiligheid' is een veelomvattend begrip. 'Veiligheid' suggereert vrijwaring van alle gevaren en risico's die een mens kunnen bedreigen: niet alleen van het gevaar van oorlog, onderdrukking en georganiseerd geweld, maar ook van verkeersrisico's, ziekte, natuurgeweld, misdaad en criminaliteit, milieurisico's, economische malaise en andere rampspoed.

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens heeft uitgesproken dat staten verplicht zijn alle redelijke maatregelen te nemen om het leven van hun ingezetenen tegen levensbedreigende situaties te beschermen. Deze inspanningsverplichting is een invulling van een heel basaal grondrecht, namelijk het 'recht op leven' dat is opgenomen in het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens.

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei wil het begrip veiligheid vanuit zijn eigen doelstellingen en opdracht benaderen. Daarom plaatsen we het in het kader van (het borgen van) de democratische waarden en van de internationale rechtsorde die in de Tweede Wereldoorlog zo fundamenteel werden geschonden. Deze dimensie moet het debat uitvullen boven de nu gangbare discussies over vrijheid, veiligheid en terrorisme.

Met andere woorden, aansluitend op ons motto: *vrijheid maak je met elkaar, en veiligheid ook.*

Overheid, burgers en internationale rechtsorde

Wat kan een nationale overheid tegenwoordig doen om haar burgers veiligheid te bieden?

Voor de goede orde: de burger zelf staat hier natuurlijk niet buitenspel. Elke burger heeft een eigen verantwoordelijkheid, ook als het gaat om medeburgers. Je moet de vrijheid hebben om te kunnen zijn wie je bent, zonder dreiging van fysiek of psychisch geweld van medeburgers.

Ook kunnen burgers de handen ineenslaan als de gemeenschappelijke veiligheid en/of de vrijheid en grondrechten op het spel staan; (groepen) burgers kunnen dan vaak snel en adequaat op de been zijn om actie te ondernemen. Door hun stem krachtig te laten horen of door bijvoorbeeld actief te zijn in (inter-)nationale non-gouvernementele organisaties.

De overheid dient in de eerste plaats de rechtsstaat en de democratie te waarborgen. Dit impliceert dat zij de burgers beschermt tegen dreiging van (oorlogs)geweld, maar ook tegen haar eigen optreden (willekeur); zij geeft haar burgers invloed en controle op basis van gelijkwaardigheid. Dat is ogenschijnlijk weinig spectaculair doordat we de Nederlandse rechtsstaat en democratie bijna als vanzelfsprekend ervaren, maar we hebben het natuurlijk over verworvenheden die even groot als kwetsbaar zijn.

In de tweede plaats moeten we denken aan maatregelen die overheden kunnen treffen om burgers te beschermen tegen elkaar. Daarbij gaat het zowel om wetshandhaving als om preventie (meer blauw op straat, cameratoezicht en recht op privacy, identificatieplicht et cetera), maar ook om een sociaal beleid dat gericht is op participatie.

In de derde plaats gaat het om de overheid die samenwerkt met andere landen voor vrede, vrijheid en veiligheid, ten einde de democratische rechtsorde te handhaven dan wel te herstellen. Internationale samenwerking en verdragsorganisaties zoals de VN, de NAVO en de EU hebben op dit vlak sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog veel betekend voor de burgers in de lidstaten en daarbuiten.

De balans in Nederland

Minister Remkes van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties formuleerde het vorig jaar als volgt: "Veiligheid nastreven zonder recht te doen aan de balans tussen collectieve veiligheid en individuele vrijheid, ondermijnt de essentie van onze open en pluriforme samenleving."

Toch zijn er overheidsmaatregelen denkbaar die primair op veiligheid zijn gericht en een

inperking kunnen betekenen van (individuele) vrijheidsrechten. Bijvoorbeeld bij de bestrijding van en bescherming tegen allerlei gewelddadige ordeverstoringen gelden niet alleen strafrechtelijke bepalingen, maar er zijn ook aanvullende sanctiemaatregelen. We kunnen daarbij denken aan gebieds-, en stadionverboden, maar ook aan het opeisen van filmbeelden bij omroepen die rellen en dergelijke hebben geregistreerd. Het debat in onze democratische rechtsstaat gaat dan over de vraag in hoeverre de balans verschuift tussen vrijheid en (gevoel van) veiligheid; is dat eventueel veranderde evenwicht vanuit het oogpunt van de verworven vrijheid in onze samenleving acceptabel?

Voert het bijvoorbeeld te ver wat sommigen beweren dat het spook van repressie en willekeur langzaam in onze overheid sluipt?

Of als het gaat over de identificatieplicht; is die al dan niet een te grote beperking van de bewegingsvrijheid en participatiemogelijkheden van bepaalde groepen mensen? Tast het onze vrijheid te zeer aan als kinderen van 12 jaar niet meer op straat zouden kunnen spelen zonder identiteitsbewijs?

Voelen we ons te zeer in onze privacy aangetast als wij ons in winkel- en uitgaansgebieden voortdurend in het zicht van toezichtcamera's bevinden?

Wanneer vinden we eigenlijk dat de overheid te ver gaat bij het beschermen van burgers. Met andere woorden, hoe zit het met de proportionaliteit en het draagvlak van het overheidsoptreden in voorkomende gevallen en heeft het wel het gewenste effect?

Uit dergelijke vragen blijkt wel dat de balans tussen vrijheid, grondrechten en veiligheid niet statisch is. De discussie gaat dan over het punt of we een nieuwe afweging moeten maken tussen het belang van veiligheid en de grondrechten van vrijheid.

Vrijheid, grondrechten en veiligheid in de internationale context

Nu, ruim 60 jaren na de Tweede Wereldoorlog is in ons land de dreiging van oorlog of bezetting afwezig. Dat geldt echter lang niet overal in de wereld. Nog steeds vallen er jaarlijks honderdduizenden slachtoffers door (burger)oorlogen en dictatoriaal geweld in verschillende landen. Soedan, Somalië, Tsjetjenië, Irak, Colombia zijn enkele voorbeelden. De internationale gemeenschap weet zich hierbij voor een dilemma geplaatst; wat te doen als een land waar volkerenmoord dreigt, elke interventie van een internationale organisatie categorisch afwijst?

We weten ons genoodzaakt om in internationaal verband mee te denken en te doen om de vrijheid en veiligheid elders in de wereld te beschermen of te herstellen. In sommige gevallen kan het nodig zijn om een nieuwe democratische rechtsstaat te helpen opbouwen.

De vraagstukken van oorlog en vrede zijn nogal veranderd. Spanningen en conflicten bewegen zich minder langs landsgrenzen. Vaak vinden deze plaats binnen landsgrenzen, of ze verspreiden zich via migratie- en handelsstromen wereldwijd. Het belang van internationale samenwerking lijkt dan ook eerder toegenomen dan afgenomen. Een gecoördineerde inspanning van landen is van levensbelang.

Het is bovendien essentieel dat zoveel mogelijk landen deelnemen in en zich committeren aan

http://www.4en5mei.nl/4en5mei/jaarthema/jaarthema_2007/

supranationale verbanden en verdragsorganisaties. De Koude Oorlog is voorbij, maar dat geldt niet voor het bestaan van staten die andere landen chanteren met de mogelijke inzet van kernwapens. Dergelijke staten - zoals recent Noord-Korea met haar kernproeven - achten zich niet gebonden aan democratische procedures en internationale verdragen. Zij schenden de internationale rechtsorde en bedreigen ten minste ons gevoel van veiligheid.

Hoever kan de internationale gemeenschap van democratische rechtsstaten gaan in het veiligstellen van onze vrijheid? Die vraag was nadrukkelijk aan de orde toen internationaal onenigheid bestond over een militaire interventie in Irak. Wat is in dergelijke gevallen proportioneel? Hoe houden we de geweldsspiraal in de tang? Hoe voorkomen we een averechts effect van interventies?

http://www.4en5mei.nl/4en5mei/jaarthema/jaarthema_2007/